

*Dr Višnja Randelović, vanredni profesor
Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu
ORCID: 0000-0003-0997-8462*

*Izvorni naučni rad
UDK: 343,224:347.157
DOI: <https://doi.org/10.46793/XXIIMajsko.247R>*

ZNAČAJ KARAKTERISTIKA MALOLETSTVA I KRIMINOLOŠKIH KARAKTERISTIKA MALOLETNIH UČINILACA KRIVIČNIH DELA U ODREĐIVANJU STAROSNE GRANICE KRIVIČNE ODGOVORNOSTI*

Rezime

Usled pojedinih slučajeva izvršenja veoma teških krivičnih dela od strane maloletnih lica koja su uznemirila javnost, preispitivanje starosne granice krivične odgovornosti, u smislu njenog spuštanja ispod 14 godina, ponovo postaje aktuelna tema. Brojni su argumenti i za i protiv spuštanja starosne granice krivične odgovornosti, a neki od njih se odnose i na promene u karakteristikama maloletstva, u smislu ranijeg sazrevanja maloletnih lica u savremeno doba, kao i na promene u kriminološkim karakteristikama maloletnih učinilaca krivičnih dela, u smislu promene u strukturi maloletničkog kriminaliteta i povećanja broja krivičnih dela izvršenih od strane lica uzrasta od 14 godina, dakle na "donjoj" granici krivične odgovornosti. Uvažavajući i jedne i druge argumente, smatramo da je korisno ukazati na karakteristike maloletstva i kriminološke karakteristike maloletnih učinilaca krivičnih dela, kao faktore koji su svojstveni svakom društvu i predstavljaju polaznu osnovu pri odlučivanju na kom uzrastu postaviti "donju" starosnu granicu krivične odgovornosti. Upravo ove karakteristike su te koje treba preispitati pre donošenja odluke o eventualnom spuštanju starosne granice krivične odgovornosti.

Ključne reči: *maloletnici, karakteristike maloletstva, kriminološke karakteristike maloletnih učinilaca krivičnih dela, starosna granica krivične odgovornosti.*

* Rad je rezultat naučnoistraživačkog rada autora u okviru Programa istraživanja Pravnog fakulteta Univerziteta u Kragujevcu za 2026. godinu, koji se finansira iz sredstava Ministarstva nauke, tehnološkog razvoja i inovacija Republike Srbije.

1. Uvod

Pravo uopšte, pa i krivično pravo, mora da prati promene u spoljnom svetu, odnosno da ide u korak sa tim promenama i prilagođava se društvenoj realnosti. Upravo su promene u društvenoj realnosti te koje "diktiraju" zakonodavne izmene i dopune. Krivičnopravna tema koja se u domaćoj teoriji i praksi često pominje kada je reč o zakonodavnim izmenama, jeste "donja" starosna granica krivične odgovornosti.¹ Izvršenje masovnog ubistva u jednoj školi u Srbiji od strane lica koje je bilo mlađe od 14 godina, dakle nije dostiglo granicu krivične odgovornosti, je rezultiralo, između ostalog, i upućivanjem od strane Vlade predloga Radnoj grupi za izmene Krivičnog zakonika Republike Srbije da razmotri spuštanje starosne granice krivične odgovornosti sa 14 na 12 godina.² Usledili su brojni argumenti "za" i "protiv" ovakve izmene. Sa jedne strane, činjenica je da je u domaćem krivičnom zakonodavstvu starosna granica krivične odgovornosti još daleke 1910. godine postavljena na uzrastu od 14 godina,³ i da takvo rešenje predstavlja dugu tradiciju u našem krivičnom zakonodavstvu,⁴ ali treba imati u vidu da je prethodno Krivičnim zakonikom Kneževine Srbije iz 1860. godine ova granica bila postavljena na uzrastu od 12 godina.⁵ Često se kao argument protiv spuštanja starosne granice krivične odgovornosti ispod 14 godina navodi da bi to bilo suprotno međunarodnim standardima o pravima deteta i maloletničkom pravosuđu, kao i da je u većini evropskih država ta granica uglavnom postavljena takođe na uzrastu od 14 godina, a u nekim čak i na višem uzrastu.⁶ Suprotno, ističe se da međunarodni akti nijednom odredbom ne propisuju na kom uzrastu tačno starosna granica krivične odgovornosti

¹ Termin "krivična odgovornost" se od donošenja Krivičnog zakonika Srbije iz 2006. godine više ne upotrebljava. Umesto fraze "starosna granica krivične odgovornosti" u literaturi se predlaže korišćenje fraze "starosna granica sposobnosti za snošenje krivice" (terminološku raspravu po ovom pitanju vidi: Škulić, M., *Starosna granica sposobnosti za snošenje krivice u krivičnopravnom smislu*, Crimen, br. 2/2010). U ovom radu će ipak, u ovom kontekstu, biti korišćen termin "krivična odgovornost" u smislu mogućnosti, odnosno ispunjavanja uslova da se odgovara za izvršeno krivično delo, pogotovo imajući u vidu da se ovaj termin koristi i u stranoj literaturi. Naime, izrazi "starosna granica krivične odgovornosti" (*age of criminal responsibility*) ili "minimalni uzrast za krivičnu odgovornost" (*minimum age of criminal responsibility*) se koriste i u stranoj literaturi kako bi se označilo da lice koje u vreme izvršenja krivičnog dela nije dostiglo određeni starosni limit, za to delo ne može da odgovara.

² Vlada Republike Srbije, *Vlada usvojila niz zaključaka nakon masakra u OŠ "Vladislav Ribnikar"*, Beograd, 4. maj 2023., dostupno na: <https://www.srbija.gov.rs/vest/702927/vlada-usvojila-niz-zakljucaka-nakon-masakra-u-os-vladislav-ribnikar.php>, pristup: mart 2016.

³ Projektom Kaznenog zakona za Kraljevinu Srbiju iz 1910. godine granica krivične odgovornosti se podiže sa 12 na 14 godina. Prema: Soković, S., Bejatović, S., *Maloletničko krivično pravo*, Kragujevac, 2009, str. 45.

⁴ Soković, S., Bejatović, S., *nav. delo*, 21.

⁵ *Isto*, str. 45.

⁶ Čopić, S., *Snižavanje starosne granice krivične odgovornosti: večita dilema?*, Crimen, br. 3/2023, str. 239-240.

treba da bude postavljena, već to ostavljaju nacionalnim državama da same odluče,⁷ davajući smernice kojima treba da se vode u tom odlučivanju.⁸ Takođe, ističe se da ima i evropskih i vanevropskih država u kojima je "donja" starosna granica krivične odgovornosti postavljena na uzrastu ispod 14 godina.⁹ Izvršenje krivičnih dela od strane maloletnih lica koja potresaju javnost i rezultiraju senzacionalističkim naslovima u medijima, uvek aktuelizuju pitanje spuštanja granice krivične odgovornosti, što se dovodi u vezu sa konceptom moralne panike.¹⁰ Iako ima stavova da nije opravdano menjati zakonska rešenja pod uticajem moralne panike, budući da ista mogu biti ishitrena i da se moralna panika posle nekog vremena "stiša", njima se suprotstavljaju stavovi da u našem društvu vršenje jako teških krivičnih dela od strane maloletnih lica traje dugi niz godina i može se reći da pre predstavlja hronični problem nego moralnu paniku.¹¹

Ukoliko se posmatra fenomenologija maloletničkog kriminaliteta, uprkos čestom predstavljanju maloletničkog kriminaliteta kao kriminaliteta koji je u stalnom porastu, čemu u velikoj meri doprinose i mediji,¹² analizirani statistički podaci u različitim vremenskim periodima unazad ne ukazuju na porast udela ove vrste kriminaliteta u ukupnom kriminalitetu u Srbiji.¹³ Ipak, ono što je evidentno jeste promena u strukturi maloletničkog kriminaliteta, u smislu pada udela imovinskog kriminaliteta (prethodno dominantnog), a porasta udela nasilničkog kriminaliteta, pre svega u vidu krivičnih dela protiv života i tela i krivičnih dela protiv javnog reda i mira.¹⁴ Takođe zabrinjava činjenica da se veliki broj krivičnih prijava podnosi protiv lica uzrasta od 14 godina, dakle koja su na "donjoj" granici krivične odgovornosti.¹⁵ Konačno, u razmatranju argumenata "za" i "protiv" spuštanja granice krivične odgovornosti nezaobilazno je i

⁷ Bajović, V., *U prilog snižavanja starosne granice krivične odgovornosti - drugačiji pogled na "većitu dilemu"*, Crimen, br. 1/2024, str. 83-84.

⁸ Više o ovim smernicama: Randelović, V., *Starosna granica uspostavljanja krivične odgovornosti u Republici Srbiji i međunarodni standardi*, Zbornik radova: Usklađivanje pravnog sistema Srbije sa standardima Evropske unije, knj. 5, Kragujevac, 2017, str. 159-174.

⁹ Bajović, V., *U prilog...*, str. 84-88.

¹⁰ Više o tome: Nikolić-Ristanović, V., *Između ideologije i na dokazima zasnovanih društvenih odgovora na maloletničku delinkvenciju*, Zbornik radova: Maloletnička delinkvencija u svetu i Srbiji - trendovi i društveni odgovori, Prometej, Beograd, 2014, str. 239-246.

¹¹ Bajović, V., *U prilog...*, str. 82.

¹² Ignjatović, Đ., *Stanje i tendencije kriminaliteta maloletnika u Srbiji - Analiza statističkih podataka*, Crimen, br. 2/2014, str. 177, fusnota 13.

¹³ Stevković, Lj., *Obim, struktura i dinamika maloletničkog kriminaliteta u svetu i Srbiji*, Zbornik radova: Maloletnička delinkvencija u svetu i Srbiji - trendovi i društveni odgovori, Beograd, 2014, str. 29-31; Ignjatović, Đ., *Stanje...*, str. 175-177; Čopić, S., *nav. članak*, str. 241-242.

¹⁴ Čopić, S., *nav. članak*, str. 240.; Bajović, V., *Kriminalitet maloletnika - o spuštanju starosne granice krivične odgovornosti*, Zbornik radaova: Raskršća međunarodnog krivičnog i krivičnog prava - reforma pravosudnih zakona Republike Srbije, Palić, 2023, str. 524.; Bajović, V., *U prilog...*, str. 92.

¹⁵ Bajović, V., *U prilog...*, str. 93.; Bajović, V., *Kriminalitet...*, str. 525.

pitanje psiho-fizičke zrelosti maloletnih učinilaca krivičnih dela, budući da se često može čuti da su današnja maloletna lica zrelija u odnosu na maloletna lica nekada. Ono što je svakako činjenica jeste da je granica krivične odgovornosti postavljena na uzrastu od 14 godina u jedno davno prošlo vreme kada su maloletnici imali drugačiji način i stil života, što je uticalo i na njihovo drugačije sazrevanje u odnosu na savremeno doba.¹⁶ Imajući to u vidu, pre donošenja odluke o eventualnom spuštanju donje granice krivične odgovornosti, bilo bi korisno još jednom razmotriti sve one uslove koji su generalno ukazali na potrebu postojanja posebnog krivičnogpravnog statusa maloletnika, iz razloga utvrđivanja da li je u ovim uslovima došlo do nekih promena, a u cilju stvaranja kompletne slike pre eventualne zakonodavne izmene.

Generalno posmatrano, specifične karakteristike maloletstva jesu te koje su opredelile posebno regulisanje krivičnogpravnog statusa maloletnika. Karakteristike maloletstva jesu određene specifičnosti ovog uzrasta koje opredeljuju da krivičnogpravni status maloletnih lica bude izdvojen i drugačije regulisan u odnosu na krivičnogpravni status punoletnih lica. Ove karakteristike nisu apsolutno iste u svim državama, budući da su uslovljene i društveno-kulturološkim karakteristikama jedne sredine. Nešto konkretnije posmatrano, kriminološke karakteristike maloletnih učinilaca krivičnih dela se tiču etiološke, fenomenološke i viktimoške dimenzije vršenja krivičnih dela od strane maloletnika, omogućavajući na taj način pronalaženje adekvatnih načina reagovanja na ovu vrstu kriminaliteta. Osnovni uzrok vršenja krivičnih dela od strane maloletnika se vrlo često nalazi u osobenoj psihologiji, mentalitetu i temperamentu njihovog doba,¹⁷ ali je prisutna i društvena uslovljenost, pa karakteristike ličnosti maloletnih učinilaca krivičnih dela treba posmatrati u vezi sa socijalnim osobinama kao što su opšta shvatanja jedne ličnosti, stepen njene kulturne osvešćenosti, moralni stavovi, društvena i društveno-politička usmerenost itd. Ovo podrazumeva da se *mehanizam psihičke strukture ličnosti pokreće pod uticajem zbivanja u društvenoj sredini*.¹⁸ Iz ovog razloga se u literaturi govori o *multifaktorskoj etiološkoj dimenziji maloletničkog kriminaliteta*, jer je on rezultat zajedničkog delovanja faktora biološke i psihološke prirode, kao i mikro i makro faktora socijalne prirode.¹⁹

Sve ove karakteristike su uticale na postavljanje donje starosne granice krivične odgovornosti u domaćem zakonodavstvu na uzrastu od 14 godina, što se danas tumači kao jedan objektivni i kvantitativni kriterijum koji predstavlja neoborivu zakonsku pretpostavku o krivičnoj neodgovornosti lica koja nisu dostigla ovaj

¹⁶ Ignjatović, Đ., *Kriminalitet maloletnika: stara tema i nove dileme*, Zbornik radova: Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja, Beograd, 2015, str. 30.

¹⁷ Konstantinović-Vilić, S., *Ličnost maloletnika kao endogeni faktor maloletničke delinkvencije*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. 26/1986, str. 147.

¹⁸ Milutinović, M., *Kriminologija*, Beograd, 1979, str. 75., navedeno prema: Konstantinović-Vilić, S., *nav. članak*, str. 146.

¹⁹ Soković, S., *Maloletnici i teški oblici kriminaliteta*, Zbornik radova: Teški oblici kriminaliteta i državna reakcija, Trebinje, 2013, str. 490.

uzrast.²⁰ Osnovno pitanje je da li su se navedene karakteristike promenile u meri koja zahteva i opravdava spuštanje donje starosne granice krivične odgovornosti.

Cilj rada jeste da ukaže na osnovne karakteristike maloletstva, a zatim i na kriminološke karakteristike maloletnih učinilaca krivičnih dela, koje treba da budu polazna tačka prilikom razmatranja eventualnog spuštanja donje starosne granice krivične odgovornosti.

2. Karakteristike maloletstva

Maloletstvo u krivičnom pravu odgovara adolescenciji, kao jednom od razdoblja u čovekovom razvoju, koja obuhvata prelazni period od detinjstva do zrelog doba.²¹ Za donju granicu adolescencije se najčešće uzima uzrast od 11 godina, a za gornju uzrast od 20, odnosno 25 godina.²² Ovaj period karakterišu dinamičke kvantitativne i kvalitativne promene biološke, psihološke i socijalne prirode, a u samim promenama nekada postoji kontinuitet, a nekada diskontinuitet - u pojedinim fazama razvoj je brži i praćen impulsivnošću, dok je u drugim fazama sporiji i mirniji.²³

Za *biološki razvoj* je karakteristično da dolazi do fizičkog rasta (pre svega do neravnomernog porasta pojedinih delova tela, pogotovo udova), polnog sazrevanja i neuro-hormonalnih promena,²⁴ a nagle biološke promene mogu da rezultiraju nesigurnošću kod maloletnika, budući da mora da prihvati novu predstavu o sebi, na šta on nekada može da reaguje patnjom, povlačenjem ili neprijateljskim ponašanjem.²⁵

Psihološki razvoj obuhvata saznavni razvoj, emocionalno sazrevanje i vojno-nagonske promene. *Saznavni razvoj* podrazumeva razvoj i sazrevanje kognitivnih funkcija i u velikoj meri je uslovljen nasleđem.²⁶ U periodu adolescencije razvoj intelektualnih sposobnosti se završava i dostiže najviši nivo, a upravo od njihovog

²⁰ Škulić, M., *Starosna...*, str. 213.; Đokić, I., *Kriminalnopolitička prihvatljivost snižavanja starosne granice krivične odgovornosti*, Zbornik radova: Djeca i maloljetnici kao učinioci i žrtve krivičnih djela - zakonodavni i nstucionalni odgovor, Banja Luka, 2024, str. 123-124.

²¹ Smiljnić, V., Toličić, I., *Dečja psihologija*, Beograd, 1980, str. 192.

²² Navedeno prema: Soković, S., Bejatović, S., *nav. delo*, str. 33.

²³ Jašović, B. Ž., *Kriminologija maloletničke delinkvencije*, Beograd, 1978, str. 57.

²⁴ Fizički rast se odlikuje izrastanjem u visinu i povećanjem fizičke mase, kao i rastom i promenama na koštanoj sistemu i unutrašnjim organima, usled čega postaju vidljivije razlike između dečaka i devojčica. U pogledu polnog sazrevanja dolazi do razvoja primarnih i sekundarnih seksualnih karakteristika. Neuro-hormonalne promene karakteriše početak rada pojedinih žlezda ili pojačano lučenje hormona kod žlezda koje su već aktivne, kao što su hormoni polnih žlezda, štitaste žlezde, nadbubrežnih žlezda itd., što ima veliki značaj za formiranje svojstava odraslih osoba. Ćirić, Z., *Sudsko-psihijatrijska veštačenja maloletnih izvršilaca krivičnih dela*, Zbornik radova: Krivičnopravni položaj i socijalna zaštita maloletnih prestupnika, Niš, 2012, str. 119-120.

²⁵ Milutinović, M., Aleksić, Ž., *Maloletnička delinkvencija*, Beograd, 1989, str. 114.

²⁶ Ćirić, Z., *nav. članak*, str. 121.

nivoa zavisi sposobnost prilagođavanja okolini, ocene svojih i tuđih postupaka,²⁷ gde su posebno važne sposobnost razlikovanja bitnog od nebitnog i sposobnost razumevanja uzročno-posledične veze.²⁸ Apstraktno mišljenje i logičko rasuđivanje su razvijeni, ali emocionalna nezrelost predstavlja smetnju da se ove sposobnosti koriste na najbolji način.²⁹ Naime, kako *emocionalni razvoj* još uvek nije okončan, prisutna je emocionalna preosetljivost i relativno brza promenljivost, usled čega nagonski procesi nadvladavaju intelektualne prilikom kontrole u ispoljavanju emocija. Upravo usled emocionalne osetljivosti česte su reakcije u vidu gneva, besa, neraspoloženja ili povećane napetosti. Česta je i potreba za privlačenjem pažnje i dobijanjem priznanja.³⁰ U ovom periodu je ključan disbalans između kognitivnog razvoja i sposobnosti maloletnika, sa jedne strane, i nivoa njihove emocionalne zrelosti, sa druge strane, budući da se kognitivne sposobnosti maloletnika uzrasta od 15-16 godina i starijih ne razlikuju u velikoj meri od istih sposobnosti punoletnih lica, ali je nedovoljna emocionalna zrelost ta koja ova lica jasno razlikuje od punoletnih.³¹

Voljno-nagonske promene u ovom periodu karakteriše slabost volje, izražena sugestibilnost i nekritičko prihvatanje tuđih stavova i podsticaja, što može rezultirati i prvim oblicima asocijalnog ili antisocijalnog ponašanja.³²

Maloletnik brzo formira vlastiti identitet, javlja se osećaj važnosti sopstvene ličnosti. Prisutna je potreba za dokazivanjem,³³ potreba za samostalnošću i naglašavanjem svoga "ja", što je posledica velike fizičke snage, a može dovesti do sukobljavanja sa konvencionalnim u društvu.³⁴ Potvrđivanje vlastitog identiteta kod maloletnika se može odraziti dvostruko, *prvo*, kroz nastojanje da se prema njemu ophode kao prema odraslom, da se bude u centru pažnje, u preteranoj samouverenosti, pravljenju važnim, itd., i *drugo*, u poistovećivanju sa nekom snažnom i istaknutom ličnošću, koja maloletnika fascinira.³⁵ Međutim, kako sopstveni stavovi i mišljenja nisu izgrađeni u potpunosti, izražena je sugestibilnost koja se ogleda u tome da se na maloletnike može lakše uticati, i u pozitivnom i u negativnom smislu, nego na odrasle osobe.³⁶

Uporedo sa biološko-psihološkim razvojem odvija se i *socijalni razvoj* u vidu procesa socijalizacije maloletnika, putem koga se maloletnik uključuje u društveni

²⁷ Konstantinović-Vilić, S., *nav. članak*, str. 148.

²⁸ Ćirić, Z., *nav. članak*, str. 121.

²⁹ Milutinović, M., Aleksić, Ž., *nav. delo*, str. 114.

³⁰ Ćirić, Z., *nav. članak*, str. 121.

³¹ Woolard, L. J., *Adolescent development, delinquency, and juvenile justice*, in: Feld, B. C., Bishop, D. M., ed., *The Oxford Handbook of Juvenile Crime and Juvenile Justice*, Oxford University Press, 2012, str. 108.

³² Ćirić, Z., *nav. članak*, str. 122.

³³ Kovačević, R. R., *Pravna medicina*, Banja Luka, 2007, str. 274.

³⁴ Konstantinović-Vilić, S., *nav. članak*, str. 147.

³⁵ Škulić, M., *Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela*, Dosije, Beograd, 2003, str. 66-67.

³⁶ Soković, S., Bejatović, S., *nav. delo*, str. 33.

život i upoznaje sa pravilima ponašanja koja u njemu vladaju. Karakteristično je da maloletnici najčešće zauzimaju opozicioni stav prema okolini i autoritetima.³⁷ Usled izražene sugestibilnosti, negativni spoljni uticaji, kao što su, na primer, loše socijalno-ekonomske prilike u porodici i društvu, mogu dodatno negativno uticati na proces socijalizacije i dovesti do konflikta na relaciji malololetnik-društvo, što može rezultirati i izvršenjem krivičnog dela.³⁸ Za proces socijalizacije je karakteristično i uključivanje maloletnika u različite grupe, koje mogu biti vršnjačke, u okviru škole ili sportskih i drugih aktivnosti, ali i antidruštvene grupe.³⁹

Sve navedene opšte karakteristike maloletstva se različito ispoljavaju u različitim sredinama i socijalnim grupama,⁴⁰ jer je, pre svega, psihološki i socijalni razvoj, uslovljen osobenim ekonomskim, društveno-političkim, kulturološkim i drugim karakteristikama svake sredine, odnosno socijalne grupe.

3. Kriminološke karakteristike maloletnih učinilaca krivičnih dela

Etiološka dimenzija maloletničkog kriminaliteta podrazumeva izučavanje *faktora zaštite*, kao faktora koji podstiču pravilan psihosocijalni razvoj i smanjuju verovatnoću pojave kriminalnog ponašanja, i *faktora rizika* koji povećavaju verovatnoću nastanka kriminalnog ponašanja. Obe vrste faktora mogu biti biološkog, psihološkog i socijalnog karaktera, a ispoljavaju se na individualnom, porodičnom i nivou šire zajednice kojoj maloletnik pripada. Kao osnovni faktori rizika, koji deluju na individualnom i porodičnom nivou, mogu se izdvojiti impulsivnost, nizak stepen inteligencije, slab uspeh u školi, slab roditeljski nadzor, stroga roditeljska disciplina, fizičko zlostavljanje deteta, nasilni roditelj, velika porodica, mlada majka, rasturena porodica i nizak društveno-ekonomski porodični status.⁴¹ Kao osnovni faktori zaštite, koji se javljaju na individualnom i porodičnom nivou, mogu se izdvojiti društvenost, visok nivo inteligencije, akademska dostignuća, pozitivna akademska motivisanost, pozitivna buduća orijentacija, neagresivnost, religioznost i pozitivno porodično okruženje.⁴²

Određeni individualni faktori su se izdvojili kao posebno važni u izučavanju maloletničkog kriminaliteta, a to su: karakter, emocije, sklonosti i navike, stavovi i shvatanja. U izučavanju karaktera maloletnih učinilaca krivičnih dela, pojedine karakterne osobine su se izdvojile kao odlika maloletnih učinilaca krivičnih dela, posebno egoizam, egocentričnost i agresivnost. Egoizam se kod maloletnih učinilaca

³⁷ Kovačević, R. R., *nav. delo*, str. 274.

³⁸ Drakić, D., *O krivičnoj odgovornosti maloletnika*, Sremski Karlovci-Novi Sad, 2010, str. 13.

³⁹ Više o tome: Škulić, M., *Maloletnici...*, str. 69-76.

⁴⁰ Jašović, B. Ž., *nav. delo*, str. 57.

⁴¹ Više o svakom od navedenih faktora rizika vidi: Farrington, D. P., *Predictors of violent young offenders*, in: Feld, B. C., Bishop, D. M., ed., *The Oxford Handbook of Juvenile Crime and Juvenile Justice*, Oxford University Press, 2012, str. 152-162.

⁴² Dubow, E., Huesmann, R., Boxer, P., Smith, C., *Childhood and adolescent risk and protective factors for violence in adulthood*, Journal of Criminal Justice, no. 45/2016, str. 27.

krivičnih dela izražava u čestom sukobljavanju sa osobama suprotnih interesa, ali i sa osobama sličnih karakternih osobina. Egocentričnost može doći do izražaja prilikom vršenja krivičnih dela protiv života i tela, u vidu netrpeljivosti i netolerantnosti učinioca prema žrtvi. Agresivnost je česta karakterna osobina, koja se ispoljava kod maloletnih učinilaca krivičnih dela sa elementima nasilja, na primer kod krvnih i seksualnih delikata.⁴³

Kao posebno važne emocije su se izdvojile potreba za sigurnošću i osećaj pripadnosti grupi. Iako je udruživanje maloletnika u grupe tipično za proces socijalizacije i predstavlja vid druženja, nekada može doći i do udruživanja maloletnika u grupe koje ispoljavaju devijacije u svom ponašanju, a koje maloletnik praktično doživljava kao zamenu za porodicu.⁴⁴ Često različite antidruštvene grupe nastoje da uključe maloletnike u svoj sastav kako bi ih koristile za vršenje krivičnih dela, a u takvim grupama razvija se siledžijsko, huligansko ponašanje i vršenje krivičnih dela kao što su ubistvo, silovanje, razbojništvo, krađa itd.⁴⁵ Usled već pomenute emocionalne labilnosti maloletnika, otežano je predviđanje njihovog ponašanja, a samim tim je znatno komplikovanije i predviđanje ponašanja maloletničkih grupa koje vrše krivična dela.⁴⁶

Sklonosti i navike predstavljaju stečena stanja koja se tokom vremena formiraju pod uticajem različitih pozitivnih i negativnih socijalnih činilaca. Dejstvo negativnih socijalnih činilaca na život maloletnika može rezultirati u vršenju krivičnih dela, a njihovo prisustvo tokom dužeg vremenskog perioda može dovesti do stvaranja navike, odnosno sklonosti ka vršenju krivičnih dela.⁴⁷

Među stavovima i shvatanjima su posebno važne predrasude i motivi koji utiču na formiranje stavova. Predrasude, kao logički neutemeljeni stavovi, mogu da imaju posebno izraženo negativno dejstvo na maloletne učinioce krivičnih dela, jer mogu da budu glavni pokretač za takozvane "zločine mržnje".⁴⁸ Kod maloletnih učinilaca krivičnih dela su uočene četiri grupe motiva: 1. motivi kompenzacionog karaktera, putem kojih maloletno lice nastoji da nadomesti svoje neuspehe na drugim poljima i tako suzbije osećaj inferiornosti; 2. motivi iz želje za osvetom, koji se javljaju usled stvarne ili umišljene nepravde nanete od strane drugih lica; 3. motivi inspirisani težnjom za održavanjem priznatog statusa u sredini kojoj jedno lice pripada; 4. motivi lica koja nemaju moralnu snagu da se odupru iskušenju da ponovo izvrše krivično delo.⁴⁹

⁴³ Mirić, A. F., *Savremena shvatanja fenomenologije i etiologije maloletničke delinkvencije*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, 2014, str. 268.

⁴⁴ Škulić, M., *Maloletnici...*, str. 68.

⁴⁵ Miladinović, V., Konstantinović Vilić, S., Đurđić, V., *Kriminalitet maloletnica*, Beograd, 1992, str. 97, navedeno prema: Škulić, M., *Maloletnici...*, str. 68.

⁴⁶ Mirić, A. F., *nav. delo*, str. 278.

⁴⁷ *Isto*, str. 280-281.

⁴⁸ *Isto*, str. 285.

⁴⁹ Zvonarević, M., *Kriminalitet maloletnika u savremenom dobu*, Naše teme, br. 6/1957, str. 714-715.

Individualni faktori ne deluju samostalno i izolovano, već uporedo i interaktivno sa njima i faktorima koji deluju na porodičnom planu, deluju i brojni i raznovrsni faktori šire društvene zajednice, gde su se kao značajni faktori rizika izdvojili: uticaj literature, štampe, filma i drugih sredstava masovne komunikacije; uticaj škole; industrijalizacija; negativni uticaj susedstva, nedostatak obrazovanja; kulturna zaostalost i primitivizam; zaostala shvatanja i običaji; slaba organizacija slobodnog vremena; rat i ratne okolnosti itd.⁵⁰

Fenomenološki posmatrano, decenijama unazad kriminalitet maloletnika u Srbiji čini između 5 i 10% ukupnog kriminaliteta, tako da se Srbija može svrstati u zemlje sa prosečnom stopom maloletničkog kriminaliteta u odnosu sa drugim evropskim državama.⁵¹ U 2024. godini protiv maloletnika je podneto 2724 krivičnih prijava, od čega je 39% prijava podneto za krivična dela protiv imovine (1067 prijava), 18% za krivična dela protiv života i tela (491 prijava), 11% za krivična dela protiv javnog reda i mira (304 prijave) i takođe oko 11% za krivična dela protiv zdravlja ljudi (301 prijava).⁵² Najveći broj prijava je podnet za krivična dela krađe (396), lake telesne povrede (367), teške krađe (325), neovlašćenog držanja opojnih droga (259) i nasilničkog ponašanja (259),⁵³ što ukazuje da se nastavio trend najčešćeg vršenja krivičnih dela protiv imovine od strane maloletnika, ali i značajna zastupljenost zloupotreba opojnih droga i krivičnih dela sa elementima nasilja. Udeo devojčica u prijavljenim krivičnim delima je oko 12% (336 prijava), gde je najveći broj prijava za krivično delo krađe (83 prijave),⁵⁴ pa i dalje važi tvrdnja da je uglavnom reč o kriminalitetu maloletnika muškog pola.⁵⁵

Krivična dela izvršena od strane maloletnika karakteriše njihovo vršenje u okviru grupa, kada nasilnost poprima ekstremniji oblik, ispoljavanje vandalizma u vidu namernog uništavanja imovine tokom vršenja krivičnih dela, kao i sve češće kockanje i konzumiranje alkohola i droga.⁵⁶ Kod maloletnika koji vrše krivična dela sa elementima nasilja su uočene sledeće kriminološke karakteristike: rana kriminalna karijera, recidivizam, asocijalno ponašanje, zavisnost od psihoaktivnih supstanci, nefunkcionalna porodica, vaspitna i obrazovna zapuštenost, kao i delinkventne grupe vršnjaka. Maloletnike koji učestvuju u nasilju u školi ili masovnim tučama karakteriše impulsivnost, snažan doživljaj identiteta u grupi, osećanje pripadnosti i važnost, loši porodični odnosi, alkoholizam u porodici, nedostatak roditeljskog uticaja i nadzora.⁵⁷ Kod maloletnika koji su učinili neko krivično delo protiv polne slobode uočene su

⁵⁰ Više o tome: Milutinović, M., Aleksić, Ž., *nav. delo*, str. 47-65.

⁵¹ Soković, S., Bejatović, S., *nav. delo*, str. 36.

⁵² Republički zavod za statistiku, Bilten, *Maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2024. - Prijave, optuženja i osude*, Beograd, 2025, str. 13.

⁵³ *Isto*, str. 14-16.

⁵⁴ *Isto*, str. 14.

⁵⁵ Nikolić-Ristanović, V., Konstantinović-Vilić, S., *Kriminologija*, Beograd, 2018, str. 220-221.

⁵⁶ *Isto*, str. 221-222.; Milutinović, M., Aleksić, Ž., *nav. delo*, str. 11-15.

⁵⁷ Soković, S., Bejatović, S., *nav. delo*, str. 38.

loše socijalne veštine, problemi u kontroli impulsa i besa, zloupotreba supstanci, problem održavanja bliskih odnosa sa drugima, izolovanost od vršnjaka. Njihove porodice karakteriše zlostavljanje i zanemarivanje u detinjstvu, kao i porodična dezorganizacija. Često je i iskustvo seksualne zloupotrebe u detinjstvu.⁵⁸ Maloletne učinioce krivičnog dela ubistva karakterišu psihotični simptomi i neurološka oštećenja, zloupotreba supstanci i postojanje izrazitih stresora koji mogu da predisponiraju osobu za nasilni akt ili da budu njegov okidač, poticanje iz veoma poremećenih porodica, postojanje genetskog mehanizma nasleđivanja psihotičnih karakteristika, itd.⁵⁹

4. Pojam i starosne granice maloletnih lica

Uzrast u krivičnom pravu ima veoma važan praktičan značaj, budući da od uzrasta nekog lica zavisi da li će ono uopšte odgovarati za izvršeno krivično delo, koji će se tip postupka voditi, kao i koje će krivične sankcije, ili druge mere, biti izrečene.⁶⁰ Vodeći se ranije analiziranim karakteristikama maloletstva i kriminološkim karakteristikama maloletnih učinilaca krivičnih dela, krivična zakonodavstva propisuju relevantne uzraste, odnosno relevantne starosne granice uspostavljanja krivičnog statusa maloletstva, prilikom čega se sa jedne strane određuje donja starosna granica maloletstva, a samim tim i starosna granica krivične odgovornosti uopšte, a sa druge strane se određuje gornja starosna granica maloletstva, kojom se kategorija maloletnih lica odvaja od kategorije punoletnih lica.

Relevantan uzrast za uspostavljanje krivičnog statusa može biti određen na dva načina: *apsolutno* - propisivanjem fiksne donje i gornje starosne granice prema navršanim godinama starosti, ili *relativno* - u zavisnosti od stepena biopsihičkog razvoja i socijalne zrelosti, nezavisno od godina starosti.⁶¹ Relativni kriterijumi su uvek precizniji, imajući u vidu da se različite osobe istog uzrasta razlikuju po stepenu svog biopsihičkog razvoja i socijalne zrelosti, pa bi najpreciznije bilo u svakom konkretnom slučaju proceniti i utvrditi stepen nečije zrelosti. Ipak, u krivičnom pravu je prihvaćen apsolutni način određivanja starosnih granica, pre svega iz razloga pravne sigurnosti. U različitim nacionalnim zakonodavstvima je starosna granice krivične odgovornosti postavljena na različitim uzrastima i starosne kategorije učinilaca krivičnih dela su različito normativno diferencirane.⁶² Samo mali broj država nema određenu donju granicu krivične odgovornosti, dok je među državama u kojima je ova granica propisana, ista uglavnom postavljena na uzrastu od 14 godina. Sledeće po broju su države u kojima je minimalni uzrast za krivičnu odgovornost postavljen na 12 godina,

⁵⁸ Hrnčić, J., *Prestupništvo mladih: rizici, tokovi i ishodi*, Beograd, 2009, str. 141.

⁵⁹ Isto, str. 142.

⁶⁰ Škulić, M., *Maloletnici...*, str. 79.

⁶¹ Soković, S., Bejatović, S., *nav. delo*, str. 48.

⁶² Škulić, M., *Maloletnici...*, str. 80-81.

pa zatim na uzrastu od 7 i 10 godina. U nešto manjem broju država ova granica je postavljena na uzrastu od 8, ili 15 ili 16 godina.⁶³

U Republici Srbiji su starosne granice krivične odgovornosti propisane u Krivičnom zakoniku Republike Srbije⁶⁴ (u daljem tekstu: KZ) i Zakonu o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica⁶⁵ (u daljem tekstu: ZMUKD). Prema ovim rešenjima relevantne starosne kategorije su: *dete* - lice koje nije navršilo 14 godina; *maloletnik* - lice koje je navršilo 14, a nije navršilo 18 godina; *mlađi maloletnik* - lice koje je navršilo 14, a nije navršilo 16 godina; *stariji maloletnik* - lice koje je navršilo 16, a nije navršilo 18 godina; *maloletno lice* - lice koje nije navršilo 18 godina. Iz ovakvog zakonskog rešenja proizlazi da je donja starosna granica krivične odgovornosti apsolutno određena i postavljena na uzrastu od 14 godina, dok je postavljanjem gornje starosne granice maloletstva na uzrastu od 18 godina kategorija maloletnih lica odvojena od kategorije punoletnih lica. Na ovaj način je donja starosna granica maloletstva, a ujedno i starosna granica krivične odgovornosti, postavljena na 14 godina, što znači da je izvršenje krivičnog dela od strane lica koje u vreme izvršenja dela nije imalo 14 godina krivičnopravno irelevantno. Sa krivičnopravnog aspekta, relevantan je uzrast u vreme izvršenja krivičnog dela - *tempore criminis*, a prema stavu sudske prakse određeni broj godina starosti jednog lica navršava se protekom onog dana poslednje godine koji po svom broju odgovara danu njegovog rođenja,⁶⁶ pa "ako je maloletnik - dete izvršilo krivično delo na dan svog četrnaestog rođendana, prema njemu postupak treba obustaviti"⁶⁷. U ZMUKD je predviđena još jedna prelazna starosna kategorija - *mlađa punoletna lica*, pod kojima se podrazumevaju lica koja su u vreme izvršenja krivičnog dela navršila 18 godina, a u vreme suđenja nisu navršila 21 godinu i ispunjavaju ostale zakonom propisane uslove.

Različita nacionalna rešenja onemogućavaju standardizovanje starosnih granica krivične odgovornosti na međunarodnom nivou, pa su međunarodni akti regulisanja krivičnopravnog statusa maloletnih lica uglavnom usmereni na davanje smernica, a ne preciznih rešenja.⁶⁸ Analiziranjem relevantnih međunarodnih i regionalnih dokumenata, kao i stavova pojedinih nadzornih tela, predstavnika država i sudija,⁶⁹ mogu se izdvojiti sledeće *smernice kao osnovne*:

⁶³ The Economist, *The minimum age of criminal responsibility continues to divide opinion*, dostupno na: <https://www.economist.com/graphic-detail/2017/03/15/the-minimum-age-of-criminal-responsibility-continues-to-divide-opinion>, pristup: mart 2026. godine.

⁶⁴ *Krivični zakonik*, Sl. glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005-ispr., 107/2005-ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016, 35/2019 i 94/2024.

⁶⁵ *Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, Sl. glasnik RS, br. 85/2005.

⁶⁶ Perić, O., *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, Beograd, 2007, str. 18.

⁶⁷ Vrhovni sud Srbije, Kžm. 39/93, navedeno prema: Perić, O., *Komentar...*, str. 18.

⁶⁸ Više o ovim smernicama: Randelović, V., *Starosna...*, str. 159-174.

⁶⁹ *Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima*, usvojen i otvoren za potpisivanje i ratifikovanje ili pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 2200A (XXI)

1. Određivanje tačnog minimalnog uzrasta za krivičnu odgovornost je ostavljeno nacionalnim zakonodavstvima i predstavlja njihovu obavezu.
2. Minimalni uzrast za krivičnu odgovornost treba da bude određen fiksno, a ne u zavisnosti od subjektivnih kriterijuma, odnosno okolnosti svakog pojedinačnog slučaja.
3. Prilikom određivanja minimalnog uzrasta za krivičnu odgovornost, treba imati u vidu zrelost maloletnika, koja zavisi i od istorijskog nasleđa i kulture.
4. Minimalni uzrast za krivičnu odgovornost ne treba postaviti suviše nisko, već na onom uzrastu od koga se očekuje da maloletnik poseduje sposobnost rasuđivanja i odlučivanja.
5. Na međunarodnom nivou postoji tendencija standardizovanja minimalnog uzrasta za krivičnu odgovornost na uzrastu od 13, 14 ili 15 godina.⁷⁰

od 16. decembra 1966. godine; stupio na snagu 23. marta 1976. godine u skladu sa članom 49.; Sl. list SFRJ (međunarodni ugovori), br. 7/1971; CCPR Human Rights Committee, *General Comment No. 21: Article 10 (Human treatment of persons deprived of their liberty)*, replaces General Comment no. 9., No. HRI/GEN/1/Rev.9 (Vol.I), 10 April 1992, par. 13.; CCPR Human Rights Committee, *General Comment no. 32: Article 14: Right to equality before courts and tribunals and to fair trial*, No. CCPR/C/GC/32, 23 August 2007, par. 43., str. 13.; Inter-American Specialized Conference on Human Rights, *American Convention on Human Rights*, 22 November 1969, San Jose, Costa Rica; Article 19. Rights of the Child: "Every minor has the right to the measures of protection required by his condition as a minor on the part of his family, society, and the state"; Inter-American Court of Human Rights, *Advisory Opinion OC-17/2002* of August 28, 2002, Requested by the Inter-American Commission of Human Rights, , Juridical Condition and Human Rights of the Child; *Dopunski protokol I uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba*, usvojen u Ženevi 8. juna 1997. Godine; *Official Record of the Diplomatic Conference on the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law Applicable in Armed Conflicts*, Geneva 1974-1977, Volume III, str. 301., dostupno na: https://www.loc.gov/frd/Military_Law/pdf/RC-records_Vol-3.pdf, pristup: septembar 2017. Godine; *Official Record of the Diplomatic Conference on the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law Applicable in Armed Conflicts*, Geneva 1974-1977, Volume XV, str. 67., par. 20., dostupno na: https://www.loc.gov/frd/Military_Law/pdf/RC-records_Vol-15.pdf, pristup: septembar 2017. Godine; Ujedinjene nacije, Generalna skupština, *Standardna minimalna pravila UN za maloletničko pravosuđe*, usvojena Rezolucijom br. 40/33, 29. novembra 1985. Godine; Ujedinjene nacije, Generalna skupština, *Konvencija o pravima deteta*, Rezolucija br. 44/25 od 20. novembra 1989. Godine; Ujedinjene nacije, Komitet za prava deteta, *Opšti komentar br. 10: Prava dece u maloletničkom pravosuđu*, br. CRC/C/GC/10, 25. april 2007. Godine; Organization of African Unity Assembly of Heads of State and Government, *African Charter on the Rights and Welfare of the Child*, OAU Doc. CAB/LEG/24.9/49, 11 July 1990; Savet Evrope, *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, usvojena u Rimu 1950. Godine; European Court of Human Rights, *Case of T. v. United Kingdom*, Judgment, Strasbourg, 16 December 1999.

⁷⁰ Randelović, V., *Položaj maloletnih lica u međunarodnom krivičnom pravu*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, 2020, str. 39.

5. Zaključak

Uzrast na kome će biti postavljena donja starosna granica krivične odgovornosti odražava pravnu tradiciju jedne države, koja je u velikoj meri uslovljena istorijskim nasleđem i kulturom i društvenim okolnostima, budući da oni utiču na različite karakteristike maloletstva i kriminološke karakteristike maloletnih učinilaca krivičnih dela u različitim društvima. Ovakav stav se odrazio i u komentaru uz čl. 4. Pekinških pravila⁷¹, gde se navodi sledeće: „Minimalni uzrast za krivičnu odgovornost maloletnika ima širok raspon u zavisnosti od istorijskog nasleđa i kulture. Savremeni pristup bi podrazumevao da se razmotri da li dete može odgovoriti moralnim i psihološkim elementima krivične odgovornosti, odnosno da li se dete, po prirodi svoje individualne sposobnosti rasuđivanja i razumevanja, može smatrati odgovornim za, u suštini, antisocijalno ponašanje. Ako je starosna granica za krivičnu odgovornost vezana za suviše rani uzrast ili ako ta granica uopšte ne postoji, pojam odgovornosti bi postao besmislen.“

Tumačenjem navedenih odredaba može se zaključiti da se prilikom utvrđivanja starosne granice krivične odgovornosti moraju imati u vidu emotivna, mentalna i intelektualna zrelost, koje u velikoj meri zavise i od istorijskog nasleđa i kulture. Na psiho-fizički razvoj i zrelost u velikoj meri utiču i različiti socijalni faktori, koji su itekako podložni promenama. Samim tim, ne čudi da nova saznanja u oblasti razvoja dece i mladih,⁷² promene u faktorima društvene sredine, promene u fenomenološkim karakteristikama maloletničkog kriminaliteta, nekada imaju za posledicu preispitivanje od strane zakonodavca uzrasta na kome je postavljena "donja" starosna granica krivične odgovornosti, i to kako u smislu spuštanja, tako i u smislu podizanja ove granice.⁷³ Drastične razlike u uzrastu na kome je u različitim državama postavljena "donja" starosna granica krivične odgovornosti (u rasponu od 7 do 18 godina) ne treba tumačiti u kontekstu različitog tempa sazrevanja maloletnih lica u ovim državama, već u nedovoljnom uvažavanju psiholoških, neuroloških i neurobioloških istraživanja o kognitivnom, emocionalnom i moralnom razvoju ovih lica prilikom kreiranja zakonodavnih rešenja.⁷⁴

⁷¹ Ujedinjene nacije, Generalna skupština, *Standardna minimalna pravila UN za maloletničko pravosuđe*, usvojena Rezolucijom br. 40/33, 29. novembra 1985. godine.

⁷² Ovde se kao posebno važna izdvajaju istraživanja i saznanja iz oblasti razvojne psihologije, koja se bavi proučavanjem promena u fizičkom, intelektualnom, emocionalnom i socijalnom razvoju tokom životnog ciklusa, gde se izučavaju kako tipični obrasci razvoja, tako i normalne individualne razlike u razvoju, ali i uzroci i posledice atipičnog ili patološkog razvoja. Feld, B., *The Youth Discount: Old Enough to Do the Crime, Too Young to Do the Time*, Ohio State Journal of Criminal Law, 11/2013, str. 114, fusnota 31.

⁷³ Vidi na primer: Maher, G., *Age and Criminal Responsibility*, Ohio State Journal of Criminal Law, no. 2/2005, str. 496.

⁷⁴ Dimitrijević Vavan, J., Stevković, Lj., *Starosna granica maloletstva i značaj njenog određivanja*, Zbornik radova: Maloletnička delinkvencija u svetu i Srbiji - trendovi i društveni odgovori, Beograd, 2014, str. 19.

Danas, kada se postavljanje donje starosne granice krivične odgovornosti na uzrastu od 14 godina u domaćoj teoriji i praksi preispituje, važno je da tome prethodi preispitivanje dveju grupa karakteristika od kojih i zavisi na kom uzrastu će ova granica biti postavljena. *Prve su karakteristike maloletstva*, koje treba preispitati u cilju dobijanja odgovora na pitanje da li je došlo do njihove promene u odnosu na raniji period, a posebno da li je došlo do promene različitih oblika zrelosti kod maloletnika i maloletnih lica uopšte, koje omogućavaju donošenje zaključka da danas maloletna lica brže sazrevaju nego ranije, a posebno da su u ranijem uzrastu sposobna da shvate značaj svoga dela i da upravljaju svojim postupcima. U ovom smislu je neophodno doći do stručnog mišljenja relevantnih profesija koje bi proverile i potvrdile da su danas u Republici Srbiji maloletna lica i pre 14. godine sposobna da shvate prirodni i društveni značaj svoga dela i da upravljaju svojim postupcima.

Druge su kriminološke karakteristike maloletnih učinilaca krivičnih dela, čije promene na određeni način u odnosu na raniji period takode mogu da predstavljaju argument u korist spuštanja donje starosne granice krivične odgovornosti. U ovom kontekstu se posebno izdavaća činjenica da iako maloletnici u Srbiji pretežno vrše krivična dela protiv imovine, godinama unazad se zapaža promena u strukturi maloletničkog kriminaliteta u smislu povećanog vršenja krivičnih dela sa elementima nasilja, kao i veliki broj krivičnih dela učinjenih od strane lica uzrasta od 14 godina, dakle na donjoj granici krivične odgovornosti.⁷⁵

*Višnja Randelović, Ph.D., Associate Professor
Faculty of Law, University of Kragujevac*

SIGNIFICANCE OF JUVENILE CHARACTERISTICS AND CRIMINOLOGICAL CHARACTERISTICS OF JUVENILE OFFENDERS IN DETERMINING THE AGE LIMIT OF CRIMINAL RESPONSIBILITY

Summary

Due to certain cases of very serious crimes committed by juveniles that disturbed the public, the questioning of the age limit of criminal responsibility, in the sense of lowering it below 14 years, is once again becoming an actual topic. There are numerous arguments both for and against lowering the age limit of criminal

⁷⁵ Soković, S., Bejatović, S., nav. delo, str. 36-37; Ignjatović, Đ., *Stanje...*, str. 179-181, 193; Bajović, V., *Kriminalitet...*, str. 524-526.

responsibility, and some of them refer to changes in the characteristics of juveniles, in terms of the earlier maturation of juveniles in modern times, as well as to changes in the criminological characteristics of juvenile perpetrators of criminal offenses, in terms of changes in the structure of juvenile crime and an increase in the number of criminal offenses committed by persons aged 14, i.e. at the "lower" limit of criminal responsibility. Respecting both arguments, we think it is useful to point out the characteristics of juveniles and the criminological characteristics of juvenile perpetrators of criminal acts, as factors that are inherent in every society and represent a starting point when deciding at what age to set the "lower" age limit of criminal responsibility. It is precisely these characteristics that should be reviewed before making a decision on possibly lowering the age limit of criminal responsibility.

Key words: juveniles, characteristics of juveniles, criminological characteristics of juvenile offenders, age limit of criminal responsibility.

Literatura

- Bajović, V., *Kriminalitet maloletnika - o spuštanju starosne granice krivične odgovornosti*, Zbornik radova: Raskršća međunarodnog krivičnog i krivičnog prava - reforma pravosudnih zakona Republike Srbije, Palić, 2023.
- Bajović, V., *U prilog snižavanja starosne granice krivične odgovornosti - drugačiji pogled na "većitu dilemu"*, Crimen, br. 1/2024.
- Woolard, L. J., *Adolescent development, delinquency, and juvenile justice*, in: Feld, B. C., Bishop, D. M., ed., *The Oxford Handbook of Juvenile Crime and Juvenile Justice*, Oxford University Press, 2012.
- Dimitrijević Vavan, J., Stevković, Lj., *Starosna granica maloletstva i značaj njenog određivanja*, Zbornik radova: Maloletnička delinkvencija u svetu i Srbiji - trendovi i društveni odgovori, Beograd, 2014.
- Drakić, D., *O krivičnoj odgovornosti maloletnika*, Sremski Karlovci-Noví Sad, 2010.
- Dubow, E., Huesmann, R., Boxer, P., Smith, C., *Childhood and adolescent risk and protective factors for violence in adulthood*, Journal of Criminal Justice, no. 45/2016.
- Đokić, I., *Kriminalnopolitička prihvatljivost snižavanja starosne granice krivične odgovornosti*, u Zbornik radova: Djeca i maloljetnici kao učinioci i žrtve krivičnih djela - zakonodavni i nstitucionalni odgovor, Banja Luka, 2024.
- Zvonarević, M., *Kriminalitet maloletnika u savremenom dobu*, Naše teme, br. 6/1957.
- Ignjatović, Đ., *Kriminalitet maloletnika: stara tema i nove dileme*, Zbornik radova: Maloletnici kao učinioci i žrtve krivičnih dela i prekršaja, Beograd, 2015.
- Ignjatović, Đ., *Stanje i tendencije kriminaliteta maloletnika u Srbiji - Analiza statističkih podataka*, Crimen, 2/2014.
- Jašović, B. Ž., *Kriminologija maloletničke delinkvencije*, Beograd, 1978.
- Kovačević, R. R., *Pravna medicina*, Banja Luka, 2007.

- Konstantinović-Vilić, S., *Ličnost maloletnika kao endogeni faktor maloletničke delinkvencije*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, br. 26/1986.
- Maher, G., *Age and Criminal Responsibility*, Ohio State Journal of Criminal Law, no. 2/2005.
- Miladinović, V., Konstantinović Vilić, S., Đurđić, V., *Kriminalitet maloletnica*, Beograd, 1992.
- Milutinović, M., *Kriminologija*, Beograd, 1979.
- Milutinović, M., Aleksić, Ž., *Maloletnička delinkvencija*, Beograd, 1989.
- Mirić, A. F., *Savremena shvatanja fenomenologije i etiologije maloletničke delinkvencije*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Nišu, 2014.
- Nikolić-Ristanović, V., Konstantinović-Vilić, S., *Kriminologija*, Beograd, 2018.
- Nikolić-Ristanović, V., *Između ideologije i na dokazima zasnovanih društvenih odgovora na maloletničku delinkvenciju*, Zbornik radova: Maloletnička delinkvencija u svetu i Srbiji - trendovi i društveni odgovori, Beograd, 2014.
- Perić, O., *Komentar Zakona o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, Beograd, 2007.
- Randelović, V., *Položaj maloletnih lica u međunarodnom krivičnom pravu*, doktorska disertacija, Pravni fakultet Univerziteta u Kragujevcu, 2020.
- Randelović, V., *Starosna granica uspostavljanja krivične odgovornosti u Republici Srbiji i međunarodni standardi*, Zbornik radova: Usklađivanje pravnog sistema Srbije sa standardima Evropske unije, knj. 5, Kragujevac, 2017.
- Smiljnić, V., Toličić, I., *Dečja psihologija*, Beograd, 1980.
- Soković, S., *Maloletnici i teški oblici kriminaliteta*, Zbornik radova: Teški oblici kriminaliteta i državna reakcija, Trebinje, 2013.
- Soković, S., Bejatović, S., *Maloletničko krivično pravo*, Kragujevac, 2009.
- Stevković, Lj., *Obim, struktura i dinamika maloletničkog kriminaliteta u svetu i Srbiji*, Zbornik radova: Maloletnička delinkvencija u svetu i Srbiji - trendovi i društveni odgovori, Beograd, 2014.
- Farrington, D. P., *Predictors of violent young offenders*, in: Feld, B. C., Bishop, D. M., ed., *The Oxford Handbook of Juvenile Crime and Juvenile Justice*, Oxford University Press, 2012.
- Feld, B., *The Youth Discount: Old Enough to Do the Crime, Too Young to Do the Time*, Ohio State Journal of Criminal Law, 11/2013.
- Hrnčić, J., *Prestupništvo mladih: rizici, tokovi i ishodi*, Beograd, 2009.
- Čirić, Z., *Sudsko-psihijatrijska veštačenja maloletnih izvršilaca krivičnih dela*, Zbornik radova: Krivičnopravni položaj i socijalna zaštita maloletnih prestupnika, Niš, 2012.
- Ćopić, S., *Snižavanje starosne granice krivične odgovornosti: večita dilema?*, Crimen, br. 3/2023.
- Škulić, M., *Maloletnici kao učinioci i kao žrtve krivičnih dela*, Beograd, 2003.
- Škulić, M., *Starosna granica sposobnosti za snošenje krivice u krivičnopravnom smislu*, Crimen, 2/2010.
- Vlada Republike Srbije, Vlada usvojila niz zaključaka nakon masakra u OŠ "Vladislav Ribnikar", Beograd, 4. maj 2023., dostupno na: <https://www.srbija.gov.rs/vest/702927/vlada-usvojila-niz-zakljucaka-nakon-masakra-u-os-vladislav-ribnikar.php>, pristup: mart 2016.
- Dopunski protokol I uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba*, usvojen u Ženevi 8. juna 1997. godine.
- European Court of Human Rights, *Case of T. v. United Kingdom*, Judgment, Strasbourg, 16 December 1999.

- Zakon o maloletnim učiniocima krivičnih dela i krivičnopravnoj zaštiti maloletnih lica*, "Sl. glasnik RS", br. 85/2005.
- Inter-American Specialized Conference on Human Rights, *American Convention on Human Rights*, 22 November 1969, San Jose, Costa Rica.
- Inter-American Court of Human Rights, *Advisory Opinion OC-17/2002* of August 28, 2002, Requested by the Inter-American Commission of Human Rights, Juridical Condition and Human Rights of the Child.
- Krivični zakonik, "Sl. glasnik RS", br. 85/2005, 88/2005-ispr., 107/2005-ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014 i 94/2016, 35/2019 i 94/2024.
- Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima*, usvojen i otvoren za potpisivanje i ratifikovanje ili pristupanje Rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 2200A (XXI) od 16. decembra 1966. godine; stupio na snagu 23. marta 1976. godine u skladu sa članom 49.; "Službeni list SFRJ" (međunarodni ugovori), br. 7/1971.
- Organization of African Unity Assembly of Heads of State and Government, *African Charter on the Rights and Welfare of the Child*, OAU Doc. CAB/LEG/24.9/49, 11 July 1990.
- Official Record of the Diplomatic Conference on the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law Applicable in Armed Conflicts*, Geneva 1974-1977, Volume III, str. 301.
- Official Record of the Diplomatic Conference on the Reaffirmation and Development of International Humanitarian Law Applicable in Armed Conflicts*, Geneva 1974-1977, Volume XV, str. 67., par. 20.
- Republički zavod za statistiku, Bilten, *Maloletni učinioci krivičnih dela u Republici Srbiji, 2024. - Prijave, optuženja i osude*, Beograd, 2025.
- Savet Evrope, *Evropska konvencija za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda*, usvojena u Rimu 1950. godine.
- The Economist, *The minimum age of criminal responsibility continues to divide opinion*, dostupno na: <https://www.economist.com/graphic-detail/2017/03/15/the-minimum-age-of-criminal-responsibility-continues-to-divide-opinion>, pristup: mart 2026. godine.
- Ujedinjene nacije, Generalna skupština, *Standardna minimalna pravila UN za maloletničko pravosuđe*, usvojena Rezolucijom br. 40/33, 29. novembra 1985. godine.
- Ujedinjene nacije, Generalna skupština, *Konvencija o pravima deteta*, Rezolucija br. 44/25 od 20. novembra 1989. godine.
- Ujedinjene nacije, Komitet za prava deteta, *Opšti komentar br. 10: Prava dece u maloletničkom pravosuđu*, br. CRC/C/GC/10, 25. april 2007. godine.
- CCPR Human Rights Committee, *General Comment No. 21: Article 10 (Human treatment of persons deprived of their liberty)*, replaces General Comment no. 9., No. HRI/GEN/1/Rev.9 (Vol.I), 10 April 1992, par. 13.
- CCPR Human Rights Committee, *General Comment no. 32: Article 14: Right to equality before courts and tribunals and to fair trial*, No. CCPR/C/GC/32, 23 August 2007, par. 43.

